

GAZSI JÓZSEF:

EGY ZÁSZLÓALJ KRÓNIKÁJA

(Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó. 1972., 372 p.)

A könyv borítólapján Julius Fučík ismert idézete olvasható: „Egyet kérek tőletek, akik túléltetek ezt a kort: ne feledjétek sem a jókat, sem a rosszakat. Gyűjtsétek gondosan a tanúvallomásokat azokról, akik elestek magukért és értetek.

Egy napon a ma múlt lesz, nagy időkről fogunk beszélni és névtelen hősökről, akik történelmet csináltak. Szeretném, ha tudnátok: ezek a hősök nem voltak névtelenek. Emberek voltak, akiknek volt nevük, volt harcuk, voltak vágyaik és voltak reményeik, s éppen ezért még a legutolsóknak a fájdalma sem volt semmivel sem kisebb az elsőnél, akinek a neve fennmaradt.

Szeretném, ha olyan közelállónak éreznék őket, mint ismerőseiteket, rokonaitokat, mint önmagatokat.”

A mű elolvasása után értjük meg igazán, hogy a fenti idézetnek ez esetben funkciója van, hozzátartozik a munkához!

Gazsi József vállalta, hogy Julius Fučík üzenetének szellemében nevet ad a névteleneknek.

Célkitűzését maga is megfogalmazta: „A magyar történészek évek óta szívósan dolgoznak azon, hogy feltárják az antifasiszta ellenállási és partizánmozgalom minden jelentősebb eseményét.” Jelent meg könyv a Vörös Hadsereg oldalán küzdő Budai Önkéntes Ezredről, a Csehszlovákiában, Lengyelországban, Jugoszláviában, Szovjetunióban és Nyugat-Európában harcoló partizánokról. Hivatkozik a szerző a magyar ellenállás történetéről napvilágot látott dokumentumkötetekre, Pintér Ist-

ván munkásságára, visszaemlékezőgyűjteményekre stb. „Ezt a sort szeretném most folytatni — írja a szerző —, amikor közreadom a XIII. kerületi, Gidófalvy Lajos főhadnagy vezette zászlóalj ellenállási csoportjának történetét.”

Saját munkáját igen szerényen így értékelte: „Feladatomból tehát nem annyira a teremtő művészé, mint inkább az eseményeket szorgos kézzel és sok szeretettel újra összeállító restaurátoré volt.”

E feladat sikeres megoldásának legjobb bizonyítéka maga a mű, mely címének megfelelően a KISKA (kisegítő karhatalmi alakulat), közelebből a XIII/1. zászlóalj hiteles krónikája. A Horthy-rendszer által felállított, ún. „nemzetőr” alakulatokat KISKA-alakulatokká szervezték át.

A könyv első fejezetei (I—IV) megismertetik az olvasót a nemzetőr alakulatok létrejöttének körülményeivel és feladataival.

A XIII/1. KISKA-zászlóalj Angyalföldön szerveződött, s ez a körülmény sok vonatkozásban meghatározta sorsát és tevékenységét. Az alakulat Gidófalvy Lajos főhadnagy parancsnoksága alatt, aki a zászlóaljban kibontakozó ellenállási csoportot is kézben tartotta, egyre inkább az antifasiszta ellenállás irányába fejlődött.

Az V—XII. fejezetekben a szerző bemutatja a zászlóalj antifasiszta harcait. A recenzens így meglehetősen azzal, hogy az olvasó számára csak a fontosabb cselekménytípusok ismertetését adja.

A KISKA ellenállói életük kockázta-

tásával több objektumot mentettek meg a német és magyar fasiszták pusztító dühétől. Ilyen volt a Ferdinánd-híd, az újpesti víztorony felrobbantásának megakadályozása stb. De védelmet nyújtottak a rendszer üldözötteinek és halálraírteltjeinek is: védett házak óvása, gyermekek mentése fűződik nevükhöz. Az alakulat számos, jól használható hamis igazolványt is bocsátott az arra rászorulóknak részére. Központjuk — a Vilmos-laktanya — otthont jelentett a katonaszökevényeknek.

Több akciót hajtottak végre a nyilások ellen: fegyveres harcba bocsátkoztak kisebb nyilas csoportokkal s ezeket megsemmisítették. Vasúti síneket robbantottak fel és telefonvezetékeket vágtak el.

Gazsi József a következő fejezetben a Vilmos-laktanya felszámolásának körülményeit ismerteti. Keresi a választ, mi lett az alakulat parancsnokának, Gidófalvy Lajos főhadnagynak a sorsa.

A könyv tartalmának rövid ismertetése nem érzékelteti és nem is érzékeltetheti azt az élményt, amit a könyv olvasása jelent. Pedig Gazsi József munkája igen kitűnő alkotás.

Idéztük Gazsi Józsefet, aki magát inkább szorgos restaurátornak, mint alkotóművésznek tartja. Maradjunk tehát a szerző választotta hasonlításnál. A restaurátor feladata köztudottan a sérült alkotás helyreállítása úgy, hogy maga az alkotás se több, se kevesebb ne legyen az eredetnél. A szerző példázata közel sem olyan szerencsés, mint amilyen jól sikerült műve, amely nagyon is alkalmas rá, hogy magyaráztatul szolgáljon, miért jó ez a munka.

Gazsi József a több mint száz visszaemlékezést, amelyre könyve épül, nem átalakítandó, megformálendő nyersanyagként kezelte. Ha ugyanis ezt tette volna, történeti regény születik.

A szerző nem ezt az utat választotta — helyesen. A visszaemlékezéseket történeti dokumentumként kezelte, amelyekről gondos vizsgálattal leválasztotta azokat a rétegeket, amelyeket az idő rakott rájuk — amit a múlt megsempítésének szaktunk volt nevezni. A visszaemlékezések egymáshoz hasonlítva, korba ágyazva adták meg a szerzőnek nem a nyers-, hanem az alapanyagot. Jogos a kérdés: mennyiben valóság-hű forrás a visszaemlékezés? Az ellenállási mozgalom történetének irat-

anyaga természeténél fogva elég csekély. Ez érthető is. Az ellenség az ellene irányult sikeres akcióknak csak következményeit érezhette. Sikertelen tevékenység esetén tanúskodnak a kihallgatási jegyzőkönyvek és az ítéletek. A sikeres cselekményekről csak a szemtanú beszélhet, s azokról az emberekről is, akik harc közben haltak hősi halált.

Amit a szerző leírt, annak igazságát — a dokumentális értékű visszaemlékezések mellett — a korszak bizonyítja. Mindezzel nem azt állítjuk — ezt a szerző sem teszi —, hogy a könyvben ismertett események a valóságban pontosan úgy zajlottak le. Itt kell aláhúznunk, hogy a történetírás feladata nemcsak a történeti valóságnak apró részletekig való feltárása, hanem a történeti igazság megmutatása is. Úgy érezzük, Gazsi József könyve ilyen munka.

Amit problémaként kívánunk megemlíteni, az a szükségesnél bővebb jegyzetelés. Véleményünk szerint a tudományosságunk nem kizárólagos kritériuma a nagyterjedelmű jegyzetapparátus. Ha egy munka témájából következően gazdag levéltári forrásra épül, természetes, hogy jegyzetanyaga is terjedelmes. Mint ismeretes, a magyar ellenállás témakörében ez ritkán adódik. Úgy véljük, célszerűbb lett volna a visszaemlékezéseket — a szerzők nevének megadásával — egy helyen felsorolni. Külön jelzet megjelölése csak ott lett volna indokolt, ahol egymással polemizáló visszaemlékezésekről van szó.

A könyv nagy értéke, hogy a történeti hűségnek megfelelően mutatja be, milyen volt a Gidófalvy-zászlóalj arculata. Gazsi József írja, hogy az alakulat néha elérte az 1800—2000 fős létszámot, ami már magában véve is „szabálytalan” volt. Bemutatja, hogy — a szerző által találóan „erjesztő embereknek” nevezett kommunisták és baloldaliak hatására — ez a heterogén összetételű „társaság”, akinek zöme csupán „dekkolni” akart, hogyan radikalizálódott. A szerző viszont azt is hozzáteszi, hogy e folyamat mellett is az alakulaton belül 80—100-ra tehető azok száma, akik tevékeny ellenállók voltak.

A kiadvány, amely túlmutat a XIII. kerületi KISKA történetén, azt bizonyítja, hogy a magyar ellenállásról kialakított kép még közel sem teljes. Ed-

dig Gidófalvy Lajosról és alakulatáról alig tudtunk valamit, pedig a felszabadulás óta több mint negyedszázad telt el. De ma is igen keveset tudunk — hogy csak néhányat említsünk meg — a Görgei-zászlóalj, a Táncsics-zászlóalj, a XIV/2. KISKA, a Szent-Györgyi-csoport, a Magyar Diákok Szabadságfrontja stb. tevékenységéről. A hazánk felszabadulásának 30. évfor-

dulója tiszteletére meghirdetett pályázat valószínűleg további, eddig ismeretlen csoportok történetével örvendeztet meg bennünket. Ezek az új eredmények — mint Gazsi Józsefé — is hozzájárulnak, hogy teljesebb és igazabb képet kapjunk a magyar nép második világháború alatti arculatáról.

Kiss Sándor